

Barna Gábor

BÁLINT SÁNDOR „EGY MAGYAR
SZENTEMBER”-E
(EGYÉNISÉGGKUTATÁS A MAGYAR VALLÁSI
NÉPRAJZBAN)

Bálint Sándor „*Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza*” című munkájának pontosan ötven évvel ezelőtti, majd pedig tavalyi ismételt kiadása¹ a folklorisztikai egyéniségkutatás egyik fontos területén, a vallási néprajzban irányította újra a figyelmet a néprajztudomány egyik fontos alapkérdésére: az *egyén és a közösség viszonyának* újragondolására a népi kultúrában, szűkebben a vallásos életben.

A néprajzi kutatások általában kisebb-nagyobb közösségeket, kisebb-nagyobb közösségek kultúráját vizsgálták és vizsgálják. A hangsúly a közösségi jellegen van. Az egyén szerepét csupán bizonyos területeken és témakörökben elemezték. Főleg az előadóművészettel kapcsolatos műfajoknál (ének, mese, hangszeres zene stb.), valamint a tárgyalkotó népművészet, a díszítőművészet különböző ágainál (pl. fazekasság), beleértve bizonyos kézműves mesterségeket (fazekasság stb.). Az egyén szerepe ezekben az esetekben nyilvánvaló. Foglalkoztak a kutatások az egyéni és a közösségi sajátos viszonyával ezekben az alkotásfolyamatokban. Elmondhatjuk, hogy mindezek az alkotások (mese, ének, fejfá, díszes cseréptál, tulipános láda stb.) *a közösség különböző tehetséggel, adottsággal, készséggel és képességgel megáldott egyéneinek a kollektív szellemi, nyelvi, műfaji hagyományok által, a közösségi preventív cenzúrával meghatározott kulturális megnyilvánulásai.*²

Mi az egyén szerepe ebben az összefüggésben? Tömören összefoglalva az, hogy a kollektív hagyományokat a közösség értékrendjében és normáinak megfelelően életre keltse, megvalósítsa. Ezért ezek az alkotások mindig *egyediek*, s a közösségi normák megengedte *tűréshatárok* között *változatokként* léteznek.³ E tűréshatárok között nyilvánulhat meg az *egyén*, az individuum szubjektív *adottságai*. Az egyénnek, az egyéni adottságoknak szerepe ugyanolyan hangsúlyos lehet az újraalkotási folyamatban. Különösen a rituális cselekményekben, közösségi szokásokban tapasztalható egy évről-évre ismétlődés a népi kultúrában, egyfajta ciklikusság, amely

¹ BÁLINT 1942., BÁLINT 1991.

² DÉGH 1960., VOIGT 1972a. 178-179., VOIGT 1972b. 148-152.

³ VOIGT 1972b. 159-210.

lehetőséget teremt nemcsak a megújulásra, megújításra, azaz a reprodukcióra, hanem az alkotásra, a produkcióra, sőt az újításra, az innovációra is. Más szóval azt lehet mondani, hogy az aktualizálásra.

Az itt elmondottak vonatkoznak az élet, a kultúra minden területére. Az egyén és a közösség viszonyának problematikája azonban leginkább vizsgált és kidolgozott a népköltészet, a zenefolklór és a hangszeres zene, valamint a szokáskutatás területén. Foglalkozott a kutatás a népszokások, a dramatikus játékok vonatkozásában a szokásszervezők, az aktív és passzív szereplők⁴ jelentőségével, utalva arra, hogy épp a szokásszervező egyének (esetleg a népi közösségeken kívül álló, vagy azok peremén lévő egyének) révén honosodhatnak meg újítások a szokásrendben a normák adta keretek között. Az újítás itt egyet jelent a befogadással, nem népi tartalmak (egyházi, iskolai stb.) átvételével és folklorizálódásával.⁵

A népi vallásosságról szólva általában annak közösségi jellegét szokta hangsúlyozni a kutatás.⁶ A jellemző közösségi keretek között azonban mindig fontos szerep jutott és jut a sajátos adottságokkal rendelkező személyiségeknek, akik a vallásgyakorlás nem egy fontos alkalmát, eseményét szervezik, formáját kialakítják és lefolyását irányítják. Esetenként az egyén szerepe különösen megnőhet, amikor bizonyos közvitató szerepet tölt be a hivatalos és a népi vallásosság között. Ez újabb általános kérdést is felvet: az elit és a népi kultúra, az elit és a nép kapcsolatának kérdéskörét.⁷

Egyes történeti korszakokban, hosszabb-rövidebb periódusokban az egyéni szerepvállalások jelentősége a vallásos népeletben megnőhet. Ilyen időszakot élünk jelenleg, amikor az 1989/1990-es politikai fordulatnak megfelelően idehaza és a szomszédos országokban megnyílt a lehetősége a sokáig tiltott vallási közösségei keretek újraszervezésének, a közösségi hagyomány életrekelésének. A megfigyelő, a kutató számára is nagyon tanulságos a felújítás működési mechanizmusának követése, egy hagyomány közvetítette modell életrekelésének rögzítése. E folyamatban a klérus, a papság mellett nagy szerep jut a népi közösségekben a vallásos élet szervező egyéniségeinek, „szentembereinek”.⁸

Az egyén és a közösség kapcsolatában egy másik fontos alapkérdést sem lehet kikerülnünk, ez pedig a szóbeliség és az írásbeliség⁹ szerepe, egy-

⁴ UJVÁRY 1980. 56-58.

⁵ A folklorizálódásról: BOGATYREV - JAKOBSON 1969.

⁶ BÁLINT 1942. 9. 15-16.

⁷ BÁLINT 1942. 8. Lásd még: VOIGT 1972. 156-157., BURKE 1991. 39-45.

⁸ Tanulságos példája ennek 41 év kényszerű szünet után a csíksomlyói búcsú újbóli megszervezése. A csíksomlyói pünkösdi búcsút 1980 óta figyelem.

⁹ Az írásbeliség és szóbeliség kapcsolata a folklorisztikai kutatások egyik alapkérdése. Esetünkben, a vallásos énekköltészetnél és énekköltőknél jelentősége fokozott. V.ö.: TAKÁCS 1958., POGÁNY 1959., VOIGT 1972a. 232-233.

máshoz való viszonya. Történetileg egy nagy korszakot tekintve, napjainkhoz közeledve mindinkább az szóbeliség háttérbe szorulását, s az írásbeliség előtérbe kerülését tapasztalhatjuk. Ez a folyamat együtt járt az íráskultúra szekularizálódásával, főleg a XVIII-XIX. századi iskolatörvények következményeként. Jórészt ennek, valamint a múlt századtól kezdve a nyomdák megszapordásának tulajdonítható a parasztköltők, népi írók, népi verselők színrelépése. E folyamatot és összetevőit vizsgálta már a néprajzkutatás,¹⁰ s benne a népköltészet és a félnépi költészet jellemzőit, nagyon sok tisztázásra váró kérdés maradt még. Talán egyfajta kronológiai sorrendet is mutat a verse levél, a feliratköltészet (kapu, butélia, fejfa stb.), az ünnepi és alkalmi köszöntők és végül a parasztönéletrajzok sora. Emögött az íráskultúra szekularizálódásával párhuzamosan egy erős társadalmi tudatosulás, az egyén öntudatosodása áll.¹¹ (A népi írók ezért jelentkeznek a XIX-XX. század fordulóján, századunk elején. Sinka István, Erdélyi József, Veres Péter és még sokan mások, s a sort természetesen lehet folytatni - s figyelemre méltó, hogy az említettek mind protestánsok.)

Ebbe a szélesen értelmezett, nagy vonulatba sorolható a jászladányi Orosz István is, akinek önéletrajzában, a saját sorsában is szépen követhető az egyén öntudatosodásának előbb említett folyamata. A vallásos népköltészet művelői közül - akiknek jelentkezése szintén a múlt században, e században hangsúlyos -, egyedül Orosz István vállalkozott önéletrajza megírására, amelynek közreadását is tervezte.¹² Csupán egy másik jászai társát lehet vele párhuzamba állítani, a Verses Szentírásáról ismert Varga Lajost. Így lett Orosz István a vallásos népelet szervező egyéniségei között *a szentember tipikus példája*.¹³

Maga a „szentember” kifejezés Bálint Sándor 1942-ben megjelent könyve után honosodott meg a vallási néprajz terminusaként, jöllehet régebbi, s egyaránt felbukkan katolikus és református közösségek szóhasználatában is.¹⁴ A kifejezést a népnyelvből vette át Bálint Sándor, ahol elég általános, de nem kizárólagos a használata a vallásos élet jeles alakjaira. Sok közösségben nem a szentember megjelölét használják, hanem e szervező egyéniségek funkcióit jelölik meg: énekes emberek, búcsúvezetők, funérátor stb. A megjelölés mögött a vallási néprajz, a vallásos népelet egyik, még alaposabb elemzésre váró problémája is meghúzódhat: a szent fogalmának értelmezése, a szent és a profán egymáshoz való viszonyának tisztá-

¹⁰ PÉTER 1947., POGÁNY 1959.

¹¹ BÁLINT 1942.

¹² Varga Lajos önéletrajzi vonatkozású énekeket írt. V.ö.: LUGOSSY Ilona írását e kötetben!

¹³ BÁLINT 1981.

¹⁴ MOLNÁR 1985.

zása.¹⁵ (Az általam ismert külföldi szakirodalom tanúsága alapján azt mondhatom, hogy másutt a „szentember” megjelölést egyáltalán nem ismerik, a konkrét közösségi szerepvállalásra utaló nevet használják.)

Orosz István önéletrajzához írott elemző bevezető tanulmányában Bálint Sándor a szentember típusáról beszél, amiben több készség és hagyomány ötvöződik: orvosi gyakorlat, licenciátusi hagyomány és a remeteélet számos jellemzője; költői adottság; a szentember a „közösség szószólója, ünnepek szertartásmestere”, évszázados kultikus gyakorlat ismerője.¹⁶ A közösségi kultúra teljességének őrizője¹⁷, de - hozzátehetjük - egyúttal innovátora, folytonos megújítója is.

Bálint Sándor értelmezésében és elemzésében a szentember típusában különösen fontos a *licenciátusi hagyomány*.¹⁸ Az általa név szerint is említett XVIII., de méginkább XIX. és XX. századi szentemberek gyökerei mind ide nyúlnak vissza. A XVI-XVII., de részben még a XVIII. században is a reformáció és a török hódoltság miatt kevés volt a katolikus pap a hódoltsági területen, s általában is, s kevés volt a hódoltsági misszióban is. Ezért a pap nélküli világban a katolikus hívek lelki gondozása a nagyon kevés felszentelt pap - főleg ferences szerzetes és jezsuita - mellett nagyobb részt a püspöki engedéllyel (licencia = engedély, innen származik a nevük) működő, keresztelő, eskető, temető, ígét hirdető, prédikáló, valamennyire írástudó emberekre hárult. Ők a *félpapok*, *sárazpapok*, akik - főleg a hódoltsági területeken - nemcsak a közösség vallásos életének, hanem nagyon gyakran a társadalmi életnek is vezetői voltak.

A licenciátus tehát vezetője egy szakrális önellátásra berendezkedett sajátos katolikus világnak. Ennek a világnak a jellemzője az elszigeteltségből fakadó spontaneitás, az orális hagyományőrzés, a szóbeliség. Jellemzője még a vallásos élet vonatkozásában egy erős hagyományőrzés, éppen a herezis, az eretnekségtől való félelem miatt. E vallásgyakorlásban tehát nagyon erősek az archaikus vonások.

A tridenti zsinat utáni időkben, nálunk a török hódoltság alóli felszabadulás, valamint a katolikus egyházi élet újjászervezése után ezért - mondhatni - kettős világ alakult ki: egyfelől a hivatalos egyház és gyakorlata, másfelől a templomon (liturgián) kívüli, erősen konzervatív, s a licenciátusi hagyományokra támaszkodó népi katolicizmus. Az előbb említett szakrális önállóságban - minden konzervativizmusa és archaizmus ellenére - benne van egy erős önállóság, nagykorúság őrzése a hitben, s ez újabb konfliktusok forrása volt a hivatalos egyházi és népi gyakorlat, felfogás

¹⁵ MILES 1988., OTTO 1991., ELIADE é.n.

¹⁶ BÁLINT 1942. 15-16.

¹⁷ BÁLINT 1942. 16.

¹⁸ BÁLINT 1942. 26-29.

között. Különösen szembetűnő volt ez a felvilágosodás és a XIX. századi racionalizmus idején, de számos jelét lehet látni napjainkban is.

E licenciátusi hagyomány földrajzilag átfogja a Királyi Magyarországon kívüli területeket: az Alföldet, a Délkelet-Dunántúlt, Erdélyt és Moldvát. Legtovább az Alföldön kívül talán Moldvában őrződtek meg, ők a deákok - *gyákok*, akiknek szerepéről történeti adatok mellett recens gyűjtések is szólnak.¹⁹

Bálint Sándor az Orosz István önéletrajzához írott bevezető tanulmányában a szentemberek különböző típusait mutatta be: az énekszerzőt, az énekvezért, a gyógyítót és a halottlátót. Legtipikusabb, legismertebb „szentember” az énekszerző, a diktáló, a vallásos ponyvák kiadója, a búcsúvezető.²⁰ Ilyen volt Orosz István is (1838-1922), aki éppen egy átmeneti kor gyermeke. Tíz éves a szabadságharc idején, fiatal- és felnőttkora a kibontakozó magyar kapitalizmus, az ipari civilizáció és a nagy társadalmi átrendeződések korszaka. Ennek során átalakult a paraszti társadalom is, átalakult érték- és normarendszere, az a hagyományokban gyökerező normarendszer amely egyrészt elrendezi az egyén helyét, s amelyhez az egyén másrészt igazodik. Ezt a változást maga Orosz István is érzékelte, részben tudott is alkalmazkodni hozzá, de a folyamatok mintegy mellette, fölötte zajlanak. Legpontosabban a szekularizálódást érzékeli, s ennek egyfajta jelzőjeként a vallásosság megváltozásában azt, hogy öregkorára a vallásos élet szervezése szülőfalujában főleg asszonyok kezébe került. Férfiak már nem vállalták ezt a szerepet.²¹

A „szentember” szerepre Orosz Istvánt alkalmassá teszi jó hangja, írói vénája és jó szervezőkészsége. Élete végére kicsit konzervatívnak, anakronisztikusnak hat a - Bálint Sándor szavaival élve - szublogikus ihletettséggű, a lélek hevületében élő, erősen Istenre hagyatkozó, s ezért a természetes okokat elhanyagoló, de ugyanakkor erős valóságérzéssel, s gyakorlati éréssel megáldott Orosz István.²²

Életrajza inkább lélekrajz, epizódok laza füzére, mintsem kronológikus, vagy oksági rendbe szedett önéletírás. Ezek az epizódok, élménytörténetek példázatként is felfoghatók. Vázuk azonos: az időpont, a hely és a szereplők ismertetése után leírja az eseményt, majd levonja az erkölcsi tanulságot, s egy elmaradhatatlan záradékban hálát ad Istennek, illetőleg az Isten kegyelmét közvetítő Szűz Máriának, vagy a közbenjáró szenteknek. E történetekből bontakozik ki Orosz István tradicionálisnak mondható, moralizálásra hajlamos fatalista világlépe. Ebben a vallásos világlépben a

¹⁹ DOMOKOS 1931., BENDA 1989., IGNÁCZ 1940. 247-304. és passim

²⁰ BÁLINT 1942. 29- 37.

²¹ BÁLINT 1942. 196.

²² BÁLINT 1942. 10-12.

menyországi és a földi élet összefolyik. Középpontban a mindenható és segítő Isten áll, aki szentjein és angyalain keresztül részese a mindennapok eseményeinek. Orosz István együtt él velük, a látomás, az álom, a csoda tehát része mindennapjai realitásainak. A lélek fölénye nem ellenkezik a az élet anyagi javainak és tényeinek elismerésével. Orosz István nagyon is realista. Önmaga és mások cselekedeit a vallásos világképe belül értékeli. Az emberi lét korlátait (betegség, halál, veszteség) belátja és isteni végzéseként elfogadja.

Úrtisztelő magyar paraszt, de nincs jó véleménye az úri osztályról. Te-kintélytisztelő, amíg az enm ellenkezik hite parancsaival.²³ A betegségben szenvedő emberben, az elesettben és szenvedőben Krisztust látja, ezért elfogadja.²⁴ Megszenteli az időt és az őt körülvevő teret gyakori imádsággal, istentiszteletek látogatásával, szent helyek felkeresésével. Ezek az alkalmi és színterei búcsúvezetői és énekszerzői, énekvezetői tevékenységének. Szép hangjára, énekszerzői képességére nagyon büszke, önmaga jelentőségét kissé túl is becsüli.²⁵ A szerzői jogot nem ismeri, szabadon merít egy tradicionális közösségi költészetből, hagyományból, ilyennek tartva és ilyenként használva a korában már mindenapossá vált szerzői névvel ellátott, nyomtatott ének- és imafüzeteket is.²⁶ Életében az alkotókészség, a hagyomány és a konvenció, valamint az újítás egysége figyelhető meg.

Orosz István önéletrajzának kiadásakor, elemző tanulmánya megírásakor Bálint Sándor nem sok kutatásra, előzményre támaszkodhatott. Ortutay Gyula mesekötete mellett²⁷ felhasználta még Vajkai Aurél tanulmányát az ősi-i javasemberről,²⁸ jórészt saját kutatásaiból idéz Engi Tüdő Vincére vonatkozóan²⁹, akiről később Grynaeus Tamás írt tanulmányt³⁰, s elsősorban ponyvagyűjteményére alapozva számos más énekszerzőt és -kiadót is megemlít az ország különböző részeiből. Hangsúlyosan utalt Varga Lajos és Szécsi Ignác tevékenységére.³¹

Kutatástörténetileg mindenképp Bálint Sándor elődei közé sorolhatók Kálmány Lajos, akitől az egyéniségkutatás végső soron elindult, s az a Juhász Kálmán³², aki köyvbén foglalkozott a licenciátusokkal, valamint a

²³ BÁLINT 1942. 15.

²⁴ BÁLINT 1942. 25-26.

²⁵ BÁLINT 1942. 13.

²⁶ BÁLINT 1944. 129-165., BÁLINT 1981.53-67.

²⁷ ORTUTAY 1940.

²⁸ VAJKAI 1938.

²⁹ BÁLINT 1942. 19.

³⁰ GRYNAEUS 1972.

³¹ BÁLINT 1942. 32-35.

³² JUHÁSZ 1921.

csanádi egyházmegye történetével. Szeged jeles írói, Tömörkény István és Móra Ferenc is több írásukban mutatnak be „szentembereket”.³³ A legtöbbet és sokféle szempontból talán a halottlátókról tudjuk, hiszen a rájuk vonatkozó irodalom máig gyarapszik³⁴, jöllehet a Bálint Sándor jelezte kutatási irányba - keresztény látomások, víziók - kevesebb elemző tanulmány kutat.³⁵ Fontos viszont, hogy protestáns oldalról is megindult a látomások elemzése.³⁶

Legtöbb tanulmány, adalék azonban az énekes emberek alakjáról készült, részben a búcsújárással foglalkozó közleményekben, részben a halottkultusszal foglalkozó írásokban, valamint a népének és zenekutatók tollából.³⁷ A búcsújárással foglalkozó, s viszonylag gazdag szakirodalmi termés majd mindegyikében értékes megállapítások, adatok olvashatók a zarándoklatok szervezését, lebonyolítását végző búcsúvezetőkről, akiknek szinte még a XVII-XVIII. századig visszanyúló „reguláit” a Kisalföldön Erdélyi Zsuzsanna meg is találta. A tanulmányok szerteágazó körének fel említése helyett³⁸ csupán egy máig kéziratban lévő tanulmányt szeretnék kiemelni és megemlíteni: Hetény János soproni plébános dolgozatát, amely a karancshegyi nagyboldogasszonyi búcsú, Mária temetésének részletes és pontos leírása, megfigyelése, dokumantálása, benne a szervező Boroznaki Pál énekesember szerepének részletes ismertetésével.³⁹

A mai helyzetről remélhetőleg képet kapunk a konferencia előadásai- ból, az érdeklődés előterébe került témákról, problémákról, s beszédesek lehetnek a tematikai irányok is.

Egyértelműen eredménynek mondható, hogy sokasodnak azok a törté- neti forráskiadványok, amelyek a szentemberek elmúlt századokbeli sze- repéhez sok fontos adalékot szolgáltathatnak. Ezek oklevéltárak (pl. mold- vai magyar okmánytár), útirajzok és memoírok, nem kis részben éppen szegedi kutatói műhelyek munkájának eredményei. Jónéhány város- és falumonográfiát is megemlíthetünk, amelyek történeti vagy néprajzi feje- zeteiben hasonló kérdésekről szó esik. Példának csupán Gyöngyös város monográfiájára hivatkozom. Az utóbbi évtized vagy csak néhány év ere- dménye az is, hogy megindult a protestáns szentemberek kutatása is. Ennek eredménye a funerátor⁴⁰, a diktáló⁴¹, az énekesember, a parasztproféta, a

³³ TÖMÖRKÉNY 1911., MÓRA 1978.

³⁴ BARNA 1982a., KUNT 1987., CZÖVEK 1987.

³⁵ GRYNÆUS 1972.

³⁶ MOLNÁR - SZIGETI 1984.

³⁷ VOLLY 1948., ANTAL 1983., BARNA 1984., CZÖVEK 1990.

³⁸ NÁDASI 1981., BÁRTH 1980., BARNA 1988.

³⁹ Kiadásra előkészületben a Devotio Hungarorum sorozat újabb köteteként.

⁴⁰ DANKÓ 1987.

⁴¹ BÁRTH 1981.

gyülekezetalapító „szentember” alakjának megismerése⁴², s szeretném megemlíteni a református vallásos népélet ritka szép, hiteles megfigyeléseken alapuló szépirodalmi ábrázolását - Látos Sándor: *Parasztok imádkoznak* című regényét.⁴³

Ezek mellett az egyéniségek mellett, gyakran vagy legtöbbször személyükhöz kapcsolódva a vallásos népéletnek fontos szervezői a különböző kisközösségek, amelyek a felekezeti kereteken belül maradván általában annak leginkább vallásos magját jelentik. Az egyházból kiválva ők alkotják a szektákat, mai szóval a kiségyházakat. Ez a jelenség mindegyik történeti egyházon belül megfigyelhető, tehát nemcsak katolikus, hanem a református, az evangélikus, sőt a régebbi, a nagyobb múlttal rendelkező kiségyházi keretek között is. Oka a kisközösségek képződésének - egy másik szinten a szektásodásnak - a hivatalos egyházi és gyülekezeti élet, valamint a népi vallásgyakorlás igényei közötti eltérés. E kisközösségek a helyi társadalom legvallásosabb egyéneit, rétegét tömörítik. Céljuk önmaguk sajátos lelki igényeinek kielégítése, a közösség igényeinek szolgálata. Egyfajta alternatívaként szemben a hivatalos vallásossággal.

Létrejööttüket is általában ez inspirálja: valamilyen konkrét cél megvalósítására, konkrét igény kielégítésére alakulnak: rózsafüzér társulatok, ol-táregyletek, fáklyás társulatok⁴⁴, énekes társulatok, temetkezései egyletek, búcsús társulatok, vagy protestáns egyházaknál az ún. parasztekklézió. Bár ezek a kisközösségek, mozgalmak felekezeti kereteken belül maradnak, a hivatalos egyház általában gyanakvással figyelte és figyelő tevékenységüket - a tévtanítások, a vallási rajongás és a szektásodás veszélyét sejtve, érezve bennük. Tegyük hozzá, nem egyszer joggal.

Ezek a kisközösségek ugyanis, bármennyire is tagjai maradtak a gyülekezetnek, az egyházközségnek, közösséggé szerveződve attól valamennyire mégiscsak elkülönültek, elkülönülnek. Ők azok, akiknek szervezésében imaházak, házi. ájtatosságok működnek, s ennek keretében bizonyos paraliturgikus, templomon kívüli szokások (Szent Család járás, kánai mennyegző, keresztfjóró napok stb.) illetőleg újabb ájtatossági formák (lourdesi kilenced, fatimai kilenced, szeretetláng stb.) a vallásos életben megjelenhetnek.⁴⁵ Vegyes nemzetiségű helyeken ezek a részben anyanyelvi alapon szerveződött kisközösségek a vallásosság mellett a magyarságtudat apóloí, szimbolikus kifejezői is. Némely helyen és meghatározott történeti körülmények között ezek a társulatok szerepet kaphatnak a nyilvános vallási életben, főleg a körmenetekben, ahol meghatározott szerepük volt, de a világi

⁴² MOLNÁR - SZIGETI 1984., KÜLLŐS 1991.

⁴³ LÁTOS é.n.

⁴⁴ BARNA 1985a.

⁴⁵ BARNA 1985b.

életben is: bálak, multságok, bankettek, műkedvelő szindarabok előadásában, azaz a közösségek művelődési igényeinek kielégítésében.

E vallásos kisközösségek hasonló szerepet töltenek be a vallásos életben, mint a „szentemberek”, mint a szervező egyéniségek. Kutatások, megismerésük, működésük megfigyelése, dokumentálása és értelmezése a népi vallásosság legfontosabb törvényszerűségeinek megragadását jelentheti. Konferenciánk előadásai ezt a célt szolgálják.

IRODALOM

ANTAL József

1983 A Mezey kántorok énekei. (Kézirat)

BÁLINT Sándor

1942 Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza. Budapest é.n. (1944) Vallásos népköltészetünk egyéni ihletései. Orosz István válogatott énekei. In: *Sacra Hungaria*, Kassa, (1944) 129-165.

1981 Vallásos népköltészetünk egyéni ihletései. Orosz István válogatott énekei. In: *A hagyomány szolgálatában*. Budapest, 53-67.

1991 Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza. Reprint kiadás. Utószót írta Barna Gábor. Szolnok

BARNA Gábor

1982a Halottlátók a magyar néphitben. *Előmunkálatok a magyarság néprajzához 10*. Budapest, 199-212.

1982b Mészáros Mihály, a csépai halottlátó. In: Barna Gábor (szerk.) *Csépa - tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népéletéből*. II. Eger - Szolnok, 335-365.

1984 Katolikus egyházi népének, énekszerzők és a folklorizáció. *Folklor és Tradíció 1*. Budapest, 123-133.

1985a A Fáklyás Társulat Hegyalján. *Borsodi Művelődés X. évf. 3. szám* 31-33.

1985b Jeles napok szokásai a Tápió mentén. In: Ikvai Nándor (szerk.) *A Tápió mente néprajza*. Szentendre, 737-825.

1988 Bettler an ungarischen Wallfahrtsorten. *Műveltség és Hagomány XXIII-XXIV*. 231-238.

BÁRTH János

1980 Az illanci tanyák népének hajósi búcsújárása. *Népi kultúra - népi társadalom XI-XII*. Budapest, 59-117.

BENDA Kálmán (szerk.)

1989 Moldvai csángó-magyar okmánytár 1467-1709 I-II. Budapest

BOGATYREV, P.G. - JAKOBSON, R.

1969 A folklór sajátos alkotásmódja. In: *Hang, jel, vers*. Budapest, 329-346.

- CZÖVEK Judit
1987 Halottlátók a magyar néphagyományban. Debrecen
- CZÖVEK Judit
1990 Vallási kisközösségek összetartó ereje a Nyitra-vidéki magyar szórványban. In: *Néphit, népi vallásosság ma Magyarországon*. Szerk. Lovik Sándor és Horváth Pál. Budapest, 138-149.
- DANKÓ Imre
1987 A funerátor. Vallási néprajz 3. Budapest, 325-340.
- DÉGH Linda
1960 Az egyéniségkutatás perspektívái. *Ethnographia* LXXI. 28-44.
- ELIADE, Mircea
é.n. A szent és a profán. A vallási lényegről. Szeged
- GRYNAEUS Tamás
1972/1973 Engi Tüdő Vince - legenda és valóság. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged, 155-184.
- IGNÁCZ Rózsa
1940 Született Moldovában. Budapest
- KÜLLŐS Imola
1991 Borku Mariska, egy parasztproféta tevékenysége és hatása a Kárpátalján. Vallási néprajz 5. Budapest, 339-362.
- LÁTOS Sándor
é.n. Parasztok imádkoznak. Szerző kiadása. H. és é.n.
- MILES, Margaret R.
1988 *The Image and Practice of Holiness. A Critique of the Classic Manuals of Devotions*. SCM Press Ltd. London
- MOLNÁR Ambrus
1985 „Szent Asszonyok” és „Szent Emberek Társasága” a hajdúságban a XIX. században. Vallási néprajz 2. Budapest, 129-159.
- MOLNÁR Ambrus - SZIGETI Jenő
1984 Református népi látomásirodalom a XVIII. században. Budapest, *Theológiai Tanulmányok Új Folyam* 19.
- MÓRA Ferenc
1978 Ének a búzamezőkről. Budapest
- NÁDASI Éva
1981 A búcsújárás szokásai Mogyoróskán. In Szabadfalvi József (szerk.) *Néprajzi tanulmányok a Zempléni hegyvidékről*. Miskolc, 319-334.
- OTTO, Rudolf
1991 *Das Heilige. Über das Irrationale der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*. München
- PÉTER László
1947 Egyéniség a népkultúrában. Szeged

POGÁNY Péter

1959 Folklór és irodalom kölcsönhatása. Budapest

TAKÁCS Lajos

1958 Históriaok, históriák. Budapest

TÖMÖRKÉNY István

1911 Mária-látás. In: *Ne engedjük a madarat*. Budapest, 51-70.

UJVÁRY Zoltán

1980 Az egyén szerepe a népszokásokban. In: *Népszokás és népköltészet*. Debrecen, 33-59.

VOIGT Vilmos

1972a A folklór esztétikájához. Budapest

1972b A folklór alkotások elemzése. Budapest

VOLLY István

1948 101 Mária ének. Népi Magyarság 1. Szerk. Bálint Sándor. Szeged

„A HOLY MAN. AUTOBIOGRAPHY OF ISTVÁN OROSZ”
PUBLISHED BY SÁNDOR BÁLINT
(STUDY OF THE ROLES OF INDIVIDUALS IN THE
FOLK RELIGIOSITY)

GÁBOR BARNA

In the folk religiosity which has a communal character, people who were organizing the religious events and life had a great importance. They often play a mediating role between the official and folk religiosity. One of these organising figures, István Orosz wrote his biography which is an excellent source to study the role and activity of such kind of people. This biography was published by Sándor Bálint in 1942 with an important study analyzing these types of individuals (holy men) in the religious life.

Sometimes they were medicine-men in the community and priests at the same time. With bishopric licence, especially in the 17th-19th centuries they were leading the religious life of communities living without priests. In these situations they became preservers of a traditional religiosity, but at the same time renewers and revitalizers of it.

These men were precantors, writers and publishers of religious songs, pilgrim leaders, organizers of pious societies, confraternities. They were experts of liturgy and century-old cultic practice. They were very self-conscious.

The article gives a short survey about the researches on the organizing figures of the Christian folk religiosity in Hungary since the 1940s.